

גטו טרזין

העיר טרזין

גטו טרזין, הוקם בטרזיינשטט, כפי שנקראה בפי הגרמנים וטרזין, בפי הצ'כים, ברפובליקה הצ'כוסלובקית. הגטו הזה היה שונה במובנים רבים מגטאות אחרים. הוא בעצם היה הגטו היחיד שהוקם במרכז אירופה, בעיר שלמעט כמה משפחות יהודיות בודדות, לא הייתה קיימת בה קהילה יהודית. לגטו הזה הוקצה אף יישוב שלם, אם כי לא גדול, שהיה ממוקם בעיר מבצר קטנה שבימים רגילים היו חיים בה כ-7000 בני אדם, אשר מחצית מהם היו חיילים ותושביה האזרחים התפרנסו מהספקת שירותים לצבא. גטו טרזין, או טרזיינשטט, נבדל מגטאות אחרים גם בשל העובדה שבמובנים רבים הוא היה דומה למחנה ריכוז. בגטו הייתה קיימת הפרדה בין מגורי הנשים לבין מגורי הגברים והייתה בו הספקת מזון סדירה לכלל התושבים, לרוב של מנות רעב.

ב-1930, מפקד האוכלוסין האחרון שנעשה ברפובליקה הצ'כוסלובקית, עוד בטרם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נמנו בבוהמיה ובמורווייה 117,551 תושבים אשר הצהירו על עצמם בני הדת היהודית. אחרי הכיבוש הגרמני של האזור, ב-15 במרס 1939 וכן אחרי הקמת הפרוטקטורט של בוהמיה ומורווייה וכן סיפוחו לרייך הגרמני, נמנו בו 118,310 יהודים. מאז הסיפוח של חבל הסודטים לרייך בסתיו 1938 ועד 1940 הצליחו כ-30,000 יהודים לצאת מתחומי הפרוטקטורט. היתר, קרוב ל-88,000 יהודים, נותרו לכודים בו.

הקמת הגטו

ספטמבר 1941, היטלר שם לו למטרה לרוקן את הרייך וכן את הפרוטקטורט מיהודים, ככל האפשר. לשם כך, מתאריך 17 באוקטובר ועד 3 בנובמבר 1941, פונו כ-5000 יהודים מן הפרוטקטורט ללודז'. גטו לודז' באותה התקופה כבר היה מלא עד אפס מקום, עוד לפני בואם של המגורשים. לכן מחשש להתפרצות של מגפות אשר יסכנו את האזורים הלא יהודיים הסמוכים לו, נדרש בעצם פתרון ביניים להפיכתו של הפרוטקטורט ל"נקי מיהודים". הייעוד המקורי של גטו טרזיינשטט היה לשמש אך ורק מעבר ליהודי בוהמיה ומורווייה לקראת הגירוש שלהם מאוחר יותר. אולם, בסופו של דבר נכלאו בו, בנוסף ליהודי הפרוטקטורט גם אסירים מהרייך הגרמני, כולל מאוסטרליה, הולנד, דנמרק, סלובקיה ומדינות אחרות.

ב-27 בספטמבר 1941, מונה ריינהרד היידריך לרייכספרוטקטור, כלומר ראש הפרוטקטורט של בוהמיה ומורווייה. משתי הערים אשר התחרו על ריכוזם הזמני של יהודי הפרוטקטורט העדיף היידריך את טרזיינשטט. בדיון אשר התקיים ב-17 באוקטובר 1941, היידריך הכריז כי כל יחידות הצבא שהיו בעיר, יפנו ממנה לשם כך, וכך יהיה אפשר לאכלס בה בקלות בין 50,000 ל-60,000 יהודים. המטרה הייתה שמטרזין או טרזיינשטט, ישולחו היהודים מזרחה ולריגה, אשר כבר נתנו את ההסכמה שלהן לקבל כל אחת 50,000 יהודים. לאחר הפינוי המלא, היידריך הוסיף כי בטרזין ייושבו גרמנים על פי תכנון מופתי והיא בעצם תהפוך למרכז חיים גרמני.

ממה שעלה מהרשומות של השיחות בין מנהיגי הקהילה היהודית בפראג לבין הנס גינטר שהיה ראש המרכז להגירת יהודים בפראג והיה כפוף לאדולף אייכמן, לא נמסר לנציגי הקהילה היהודית, כי הגטו העומד לקום בבוהמיה אמור להיות זמני. הנציגים של הקהילה נדרשו לאתר ערים אשר יתאימו לרכז בהן את היהודים וכן להכין תכנית להתארגנות שלהם בגטו. נציגי הקהילה התעודדו בעצם מהעובדה שהגאו צפוי היה לקום בצ'כיה וכך הם לא נדרשו להיות מגורשים לפולין. קהילת פראג החלה לתכנן עיר יהודית אשר תספק את כל צרכיה, תפרסם עיתון משלה ותקים תחנת כיבוי אש וכן תפעיל משרד דואר. אלא שבעיסוק הזה שלהם, יהודי פראג, לא העלו על דעתם כי הגרמנים מוליכים אותם שולל.

בסופו של דבר הוקם רק גטו אחד בפרוטקטורט, בטרייזנשטט ומבחינת המשטר הנאצי, הבחירה במקום הזה הייתה הנכונה. טרזין הייתה למעשה עיר מבצר אשר האוכלוסייה הצ'כית בה הייתה קטנה ולכן גם נוחה לפינוי. היא הייתה מוקפת חומות, ביצורים ושוחות והיו בה רק שערים אחדים שהיה קל לשמור עליהם ובנוסף היו בה 11 קסרקטינים שהתאימו לשיכון המונים. בתאריך 24 בנובמבר וכן 4 בדצמבר, 1941, נשלחו מפראג לטרייזנשטט, שתי יחידות בינוי של מהנדסים, טכנאים, בעלי מלאכה ופועלים וזאת מתוך מטרה להכשיר את העיר לייעודה החדש כגטו. יחד עם זאת, כבר ב-30 בנובמבר, עוד בטרם הגיעה לעיר יחידת הבינוי, השנייה, כבר החלו להגיע אליה טרנספורטים של 1000 איש כל אחד. על אף כל התכניות שהיו על הנניר, במקום לא נבנתה עיר לדוגמה ולא זאת בלבד, הוא גם לא היה ערוך למגורי משפחות. הגברים הופרדו מהנשים ומהילדים והתגוררו בנפרד. במשך שבעה חודשים אף הוגבל במפגש בין בני המשפחה לשעות שלאחר העבודה ועד עוצר הלילה שהתחיל בדרך כלל בשמונה בערב. ביוני 1942 אחרוני התושבים הצ'כים פונו מטררייזנשטט, וכל העיר הפכה לגטו, למעט שטח שהוקצה למטה הס"ס ולמטה השוטרים הצ'כים אשר הופקדו על השערים ועל ליווי פלוגות העבודה שיצאו אל מחוץ לעיר.

גטו טרייזנשטט נועד גם לשיכון של יהודים ותיקי מלחמת העולם הראשונה ונכי המלחמה מהרייך ומאוסטריה שלא היה אפשר לשלחם בטרנספורטים שיצאו מזרחה ובהם היו מגורשים שנועדו כביכול לעבודות ביצורים בחזית. את הרעיון הזה הגה יוסף גבלס והיידריך פיתח אותו בוועידת ונזה אשר התכנסה ליד ברלין ב-20 בינואר 1942. בעצם להנהגה היהודית של טרייזנשטט, נועדה על ייעודו החדש של הגטו רק בסוף מאי 1942, ימים אחדים אחרי שהחלו להגיע אליו טרנספורטים של זקנים ונכים מגרמניה ומאוסטריה. לרבים מהזקנים הובטח שיגורו בעיר קיט, בבית אבות אשר ייהנו בו מכל הנוחות ואחדים מהם אף חתמו על חוזים שבהם הסכימו לשלם תמורת זאת בכל רכושם. בואם של הזקנים שינה כליל את פניו של גטו טרייזנשטט (בנדי, המכון הבין לאומי לחקר השואה). בשל חוסר במקום, הם שוכנו בעליות הגג של הקסרקטינים, שיו חסרות אוורור, חמות בקיץ וקפואות בחורף או במרתפים חשוכים ולחים בבניינים שקירותיהם החיצוניים היו חלק מהחומות. לעיתים הם נאלצו אף לישון על הרצפה, כשאר בני המזל שבהם זכו למזרני קש.